

KSIĘGA ABSTRAKTÓW

KONFERENCJA

**STAROŚĆ JAK JĄ WIDZI
PSYCHOLOGIA
ZMIENIAJĄCY SIĘ OBRAZ
STAROŚCI**

18-19 KWIETNIA 2024

Organizatorzy:

POLSKA AKADEMIA NAUK

INSTYTUT PSYCHOLOGII
UNIWERSYTETU JAGIELLOŃSKIEGO

UNIWERSYTET
JAGIELLOŃSKI
W KRAKOWIE

Patroni honorowi:

WOJEWÓDZTWO
MAŁOPOLSKIE

KRAKÓW
PATRONIA I HONORUJĄCY
PREZYDENTA MIASTA KRAKOWA
JACEK MAKIROWSKI

Patroni medialni:

RADIO
KRAKÓW

KRAKÓW.PL

GŁOS
SENIORA

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
JAGIELLOŃSKIEGO

ORGANIZATORZY

**Instytut Psychologii
Uniwersytetu Jagiellońskiego**

**Komisja Psychologii Oddziału
Polskiej Akademii Nauk
w Krakowie**

Komitet Naukowy

dr hab. Dorota Czyżowska, prof. UJ –
przewodnicząca
dr hab. Aleksandra Gruszka-Gosiewska, prof. UJ
dr hab. Joanna Hańderek, prof. UJ
prof. dr hab. Maria Kielar-Turska
dr hab. Jolanta Perek-Białas, prof. UJ
prof. dr hab. Władysława Pilecka
prof. dr hab. Michał Wierzchoń

Komitet Organizacyjny

dr Małgorzata Stępień-Nycz –
przewodnicząca
dr Anna Czerniak
dr Gabriela Gore-Gorszewska
dr Anna Wendołowska

PATRONAT HONOROWY

**Prezydent Miasta Krakowa
Jacek Majchrowski**

**Wojewoda Małopolski
Krzysztof Jan Klęczar**

PATRONAT MEDIALNY

PROGRAM KONFERENCJI

18.04.2024

18.04.2024		
10:30 - 11:15	otwarcie konferencji (s. 0.01)	
	<p>prof. dr hab. Jarosław Górniak, Prorektor Uniwersytetu Jagiellońskiego ds. rozwoju</p> <p>dr hab. Jacek Nowak, prof. UJ, Dziekan Wydziału Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego</p> <p>prof. dr hab. Przemysław Bąbel, Dyrektor Instytutu Psychologii Uniwersytetu Jagiellońskiego</p> <p>prof. dr hab. Maria Kielar-Turska, przewodnicząca Komisji Psychologii Polskiej Akademii Nauk, Oddział w Krakowie</p> <p>dr hab. Dorota Czyżowska, prof. UJ, przewodnicząca Komitetu Naukowego Konferencji</p> <p>zaproszenie na wystawę prac Seniorów: Anna Wójcik, Koordynatorka Centrum Aktywności Seniorów Prądnik Czerwony</p>	
11:15 - 12:00	wykład plenarny 1 (s. 0.01)	
	<p>prof. Liat Ayalon (Wydział Nauk Społecznych Uniwersytetu Bar-Ilan w Izraelu) <i>Older persons in the age of climate change from an intergenerational perspective</i></p> <p>prowadząca: dr hab. Jolanta Perek-Białas, prof. UJ</p>	
12:00 – 12:30	przerwa kawowa (s. 0.03)	
12:30 - 14:00	symposium A (s. 0.01)	symposium B (s. 1.04)
	Obraz seniora z perspektywy ontogenetycznej i historycznej prowadząca: prof. dr hab. Elżbieta Dryll	Różnorodne poznawcze możliwości seniora prowadząca: dr hab. Elżbieta Napora
	dr hab. Anna Seredyńska : <i>Postrzeganie seniorów w środowisku młodych dorosłych, osób w średnim wieku oraz starszych</i>	dr Ewa Zawadzka , dr Łucja Domańska : <i>Wybrane funkcje wykonawcze jako zasoby w uczeniu się wzrokowym osób w średniej i późnej dorosłości</i>
	dr hab. Ludwika Wojciechowska prof. UWM: <i>Percepcja starości przez osoby w różnym wieku - wybrane rezultaty badań</i>	dr Wojciech Gulin , dr hab. Barbara Ciżkowicz , prof. UKW: <i>Mediatory relacji między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem w późnej dorosłości</i>
	mgr Maria Obarska , dr Iwona Sikorska : <i>Kryzysowe doświadczenia starości w obrazach filmowych</i>	mgr Dorota Bajur-Krawiecka : <i>Jak starzeje się głos?</i>
	dr hab. Henryk Olszewski : <i>Współczesna starość jako wyzwanie psychologii</i>	dr Małgorzata Papińska : <i>Słabowidzący senior w gabinecie rehabilitanta wzroku – kontrasty, oślnienia, moce i niemoce spotkania</i>
14:00 - 15:30	przerwa obiadowa (poza Instytutem)	

18.04.2024 c.d.

	wykład plenarny 2 (s. 0.01)
15:30 - 16:30	dr hab. Ewa Szepietowska , prof. UMCS (Instytut Psychologii Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie) <i>Zasoby poznawcze: czy [faktycznie] mamy wpływ na to, jaka będzie nasza kondycja poznawcza w późnym etapie życia?</i> prowadząca: dr hab. Aleksandra Gruszka-Gosiewska, prof. UJ
16:30 – 17:00	program artystyczny (hol Instytutu Psychologii, parter) Wystąpi Zespół Tańca Ludowego 'Krakowianie'
	panel dyskusyjny (s. 0.01) <i>Różnorodność perspektyw w ujmowaniu starości w XX i XXI wieku</i>
17:00 - 19:00	Uczestniczki panelu: dr hab. Maria Fornal (Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego); dr hab. Joanna Hańderek , prof. UJ (Instytut Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego); Marta Mordarska (ambasadorka Głosu Seniora, ekspertka polityki senioralnej, przewodnicząca Komisji Społecznej w Sejmiku Małopolskim) dr hab. Jolanta Perek-Białas , prof. UJ (Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych); dr hab. Maria Straś-Romanowska , emeryt. prof. UW (Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego); Prowadzące: prof. dr hab. Maria Kielar-Turska, dr hab. Dorota Czyżowska, prof. UJ
20:00	kolacja (Błonia Bistro)

19.04.2024

wykład plenarny 3 (s. 0.01)		
10:00 - 11:00	Magdalena Kąkolewska (Fundacja Art Transfer) <i>Piękno wieku</i> prowadząca: prof. dr hab. Maria Kielar-Turska	
11:00 – 11:15	przerwa kawowa (s. 0.03)	
11:15 - 12:45	symposium C (s. 0.01)	symposium D (s. 1.04)
	Senior w bliższych i dalszych podsystemach współczesnego społeczeństwa prowadzący: dr hab. Henryk Olszewski	Adaptacja do starości prowadząca: dr hab. Anna Seredyńska
	dr hab. Elżbieta Napora : <i>Bliskość i częstość kontaktu z wnukami jako wyznacznik parentyfikacji dziadków w rodzinie dorosłego dziecka</i>	mgr Daniel Zając : <i>Przystosowanie do starości - przegląd, systematyzacja i analiza porównawcza wybranych ujęć</i>
	dr Justyna Michałek-Kwiecień : <i>Mentoring w relacji pomiędzy dziadkami i wnukami wkraczającymi w dorosłość</i>	dr Piotr Pudło : <i>Gerontologia behawioralna i jej wykorzystanie w radzeniu sobie z trudnościami związanymi z zaawansowanym wiekiem</i>
	prof. dr hab. Elżbieta Dryll : <i>Czynniki wpływające na akceptację przez młodych dorosłych porad życiowych pokolenia ich dziadków</i>	dr Magdalena Nilidzińska : <i>Związek poczucia koherencji i aktywności prozdrowotnej u kobiet w wieku emerytalnym</i>
	dr Kinga Kowalewska : <i>Miejsce i rola osób starszych we współczesnym społeczeństwie na przykładzie komunikatów w otwartej przestrzeni publicznej miasta Warszawy</i>	mgr Aleksandra Banach , dr hab. Katarzyna Walęcka-Matyja , prof. UŁ: <i>Opracowanie i wstępna walidacja Skali Relacji Opieki</i>
12:45 - 13:45	przerwa lunchowa (poza Instytutem)	

19.04.2024 c. d.

wykład plenarny 4 (s. 0.01)		
13:45 - 14:45	<p>prof. dr hab. Zbigniew Izdebski (Uniwersytet Warszawski; Uniwersytet Zielonogórski) <i>Seksualność Polek i Polaków po 50 roku życia</i> prowadząca: dr hab. Dorota Czyżowska, prof. UJ</p>	
14:50 - 16:20	symposium E (s. 0.01)	
	sesja posterowa (hol IPs, I piętro)	
	Potrzeba bliskości i sens życia w późnej dorosłości prowadząca: dr hab. Ludwika Wojciechowska, prof. UWM	Instytucje i rodzina w życiu seniorów i ich bliskich prowadząca: dr Małgorzata Stępień-Nycz
	dr hab. Grażyna Mendecka : <i>Antycypacja starości przez wybitne kobiety motywem zaspokojenia potrzeby bliskości w średniej dorosłości</i>	dr Łucja Domańska , dr Ewa Zawadzka : <i>Samoregulacja a depresyjność i poczucie straty u opiekunów osób z demencją korzystających z dziennych form instytucjonalnego wsparcia</i>
	dr Katarzyna Skałacka , dr Magdalena Piejko-Płonka , dr Gabriela Gorgorzewska : <i>„Bycie” atrakcyjnym jako bilet wstępu do grupy – rola atrakcyjności w wieku podeszłym</i>	dr Paulina Rosińska , mgr Lena Detmer : <i>Jesień życia w warunkach opieki instytucjonalnej – charakterystyka oddziaływań psychologicznych świadczonych seniorom w domach pomocy społecznej</i>
	mgr Katarzyna Owsiany : <i>Życie intymne w późnej dorosłości</i>	Paulina Lesiewicz , dr Kamil Jezierski : <i>Rozwój w roli babci dziecka z niepełnosprawnością intelektualną</i>
dr Celina Timoszyk-Tomczak , mgr Maria Ligocka : <i>Nastrój a perspektywa poza doczesnością w kontekście stosunku do śmierci</i>	Karolina Gryń , Natalia Kasperkowicz , Darya Tatarnikava , Bogusława Bober-Płonka , Iwona Sikorska : <i>Subiektywny dobrostan a treningi funkcji poznawczych u Studentów Jagiellońskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (JUTW)</i>	
	Natalia Kasperkowicz , Darya Tatarnikava , Karolina Gryń , Bogusława Bober-Płonka , Iwona Sikorska : <i>Propozycja treningów myślenia twórczego dla Słuchaczy JUTW w Krakowie</i>	
16:25 - 16:45	zakończenie konferencji (s. 0.01)	

ABSTRAKTY WYKŁADÓW PLENARNYCH

prof. Liat Ayalon

Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Bar-Ilan w Izraelu

Older persons in the age of climate change from an intergenerational perspective

Climate change has critically important implications for the older population's health and well-being, posing a global threat to the most vulnerable segments of this population. Older adults are particularly susceptible to the impacts of temperature extremes, disasters and resulting forced migration, vector-borne illnesses, and air pollution. Older persons also are the ones who often are blamed for the current climate situation. Taking an intergenerational perspective, the present study explores intergenerational conflict, ambivalence, and solidarity in the context of the changing climate.

dr hab. Ewa Szepietowska, prof. UMCS

Katedra Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Zasoby poznawcze: czy [faktycznie] mamy wpływ na to, jaka będzie nasz kondycja poznawcza w późnym etapie życia?

Teza, że podejmowanie różnorodnych aktywności w trakcie życia umożliwia utrzymanie dobrej kondycji poznawczej w okresie późnej dorosłości, a nawet że zapobiega rozwojowi otępienia, nie jest nowa. Badania podłużne z udziałem sióstr zakonnych (*nun studies*) prowadzone przez Davida Snowdona przez 25 lat, obserwacje Roberta Katzmana o możliwym związku niskiego wykształcenia i ryzyka rozwoju otępienia, a następnie doniesienia Yaakova Sterna przyczyniły się do ogromnego wzrostu badań na temat czynników, które odpowiadają za satysfakcjonujące *versus* patologiczne starzenie się. Szeroko rozumiana wiedza, umiejętności i doświadczenia, szczególnie te nabywane w toku edukacji, angażujący poznawczo styl życia, aktywność fizyczna, społeczna czy rodzaj i charakter pracy zawodowej tworzą tzw. zasoby poznawcze (*CR – cognitive reserve*). Zasoby te są traktowane jako czynnik moderujący relacje pomiędzy morfologią (stanem) OUN a stanem klinicznym osób w późnym etapie życia. Wyjaśniają, dlaczego osoby w tym samym wieku i/lub z podobnym charakterem patologii mózgowej typowej dla m. in. procesu starzenia się różnią się pod względem kondycji poznawczej. Wyniki wielu badań wskazują na pozytywny związek pomiędzy posiadanymi zasobami a funkcjonowaniem poznawczym w późnym etapie życia, ale wiele innych doniesień przedstawia mniej optymistyczny obraz tych relacji. Treści wykładu odniosą się do m.in. neuronalnych mechanizmów CR oraz kwestii dyskusyjnych (definicji i metodologicznych problemów pomiaru rezerwy).

Piękno wieku

„Kluczem do wiecznej młodości jest umiejętność dostrzegania piękna! Każdy, kto ma tę zdolność, nigdy się nie starzeje.”

Franz Kafka

W naturalny sposób dostrzegamy piękno młodości, ale warto także dostrzegać piękno wieku. Piękno osób starszych opiera się na głębokich wartościach estetycznych. Zwiększanie wrażliwości na te wartości jest ambitnym celem kulturowym. Nasze kulturowe niewidzenie starości rozciąga się na jej przedstawienia w malarstwie. Rutynowo nawet nie zauważamy interpretacji późnego życia w obrazach, mniej je doceniamy. Jakże jednak często malarze przedstawiali starość. Trudno byłoby znaleźć większego artystę, który nie poświęciłby temu choćby najmniejszej uwagi. Niektórzy, w tym Rembrandt i Rubens, pozostawili po sobie liczne portrety starzenia. Wielu innych artystów, którzy nie poświęcili starzeniu się większej części swojej twórczości, mimo to oparło na nim niektóre ze swoich najbardziej zapadających w pamięć obrazów. Vela'zquez, Goya i Leonardo to przykłady. Co malarze zaobserwowali na temat starzenia się i co próbowali powiedzieć na temat jego znaczenia? Jakie znaczenie artysta przypisuje fizycznym zmianom starzenia? Czy odgrywają główną rolę? A może artysta wierzy, że ważne są także zmiany na poziomie poznawczym, emocjonalnym, społecznym i duchowym? Czy artysta przedstawia starzenie się jako proces degradacji i pogorszenia, czy też jako wzrost i poprawę? Czy osoby starsze są postrzegane jako osoby ważne dla innych, osoby wnoszące pozytywny lub negatywny wpływ na społeczeństwo?

Artyści prezentowani w tym wykładzie uwidaczniają ten ostatni etap życia tworząc alternatywny punkt widzenia poza panującymi stereotypami. Ilustrują, że ta faza życia idzie w parze z siłą, doświadczeniem, mądrością, refleksją, godnością, radością życia i triumfem ponad konwencjami społecznymi.

Rembrandt van Rijn, „Portret starej kobiety”, 1654, Ermitaż

prof. dr hab. Zbigniew Izdebski

Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Seksuologii, Uniwersytet Warszawski

Katedra Humanizacji Medycyny i Seksuologii, Uniwersytet Zielonogórski

Seksualność Polek i Polaków po 50 roku życia

Seksualność stanowi determinanty ludzkiej tożsamości, jest ściśle związana z egzystencją człowieka, jest jej istotną i nierozłączną częścią. Jednym z istotnych elementów jakości i zadowolenia z życia jest satysfakcjonujące życie seksualne.

Wydłużenie długości życia i lepsza opieka zdrowotna zmieniły postrzeganie zachowań seksualnych wśród starszych osób. Chociaż aktywność seksualna zmniejsza się wraz z wiekiem, to osoby w późniejszej fazie życia (50 lat i starsi) pozostają nadal aktywni seksualnie. W Polsce regularnie są prowadzone badania nad seksualnością i zdrowiem seksualnym osób po 50 roku życia. Rola seksu dla tej grupy wiekowej jest istotna dla 21% respondentów co może wskazywać na większe występowanie trudności seksualnych. Natomiast zadowolenie z życia seksualnego deklaruje 36% osób w tej grupie wiekowej. Istnieje zatem pilna potrzeba lepszego zidentyfikowania potrzeb osób po 50 roku życia w zakresie seksualności i zdrowia seksualnego uwzględniając aspekty związane z wiekiem.

DYSKUSJA PANELOWA

dr hab. Maria Fornal

Collegium Medicum Uniwersytetu Jagiellońskiego

dr hab. Joanna Hańderek, prof. UJ

Instytut Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego

Marta Mordarska

ambasadorka Głosu Seniora, ekspertka polityki senioralnej, przewodnicząca Komisji Społecznej w Sejmiku Małopolskim

dr hab. Jolanta Perek-Białas, prof. UJ

Instytut Socjologii Uniwersytetu Jagiellońskiego, Centrum Ewaluacji i Analiz Polityk Publicznych

dr hab. Maria Straś-Romanowska, emeryt. prof. UW

Instytut Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego

prowadzą: prof. dr hab. Maria Kielar-Turska; dr hab. Dorota Czyżowska, prof. UJ

Różnorodność perspektyw w ujmowaniu starości w XX i XXI wieku

Zagadnienia podejmowane w dyskusji:

1. **Czy i co zmieniło się w postrzeganiu starości na przełomie wieków XX i XXI ?**
jak opisywano starego człowieka, czym się charakteryzował? co akceptowano, a co oceniano negatywnie? jak widzi się starego człowieka obecnie?
2. **Role społeczne, funkcje pełnione przez starego człowieka dawniej i obecnie**
jakie aktywności uważano za możliwe dla starego człowieka, jakie role mógł pełnić, a co uważano za niemożliwe? jakie aktywności przypisuje się obecnie staremu człowiekowi, jakie funkcje może pełnić?
3. **Działania na rzecz starego człowieka dawniej i dziś**
instytucje zajmujące się człowiekiem w późnej dorosłości, fundacje działające na rzecz starych ludzi, sposoby organizowania życia starych ludzi dawniej;
4. **Perspektywy na przyszłość**
jakie miejsce będzie zajmował stary człowiek w społeczeństwie przyszłości?

Dyskusja stanowić będzie okazję do refleksji nad zmieniającym się obrazem człowieka w okresie późnej dorosłości, w kontekście zmian zaznaczających się w różnych obszarach życia: technologicznym, ekonomicznym, społecznym, kulturowym. Spodziewamy się, że dyskusja pokaże również choćby najbliższe kierunki zmian, sposoby przyjmowania ich przez osoby w późnej dorosłości a także sposoby modyfikowania ewentualnych negatywnych wpływów koniecznych przemian w świecie.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ W SYMPOZJACH TEMATYCZNYCH

SYMPOZJUM A

Obraz seniora z perspektywy ontogenetycznej i historycznej

dr hab. Anna Seredyńska
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Postrzeganie seniorów w środowisku młodych dorosłych, osób w średnim wieku oraz starszych

Zmiany współczesnego świata oraz zagrożenia z nimi związane łączą się ze zmianami postrzegania starości i osób starszych. W referacie zostanie pokazane, jak w zależności od wieku respondentów zmienia się obraz osób starszych. W badaniach zostanie wykorzystany Kwestionariusz przymiotników w celu przebadania obrazu seniorów w trzech grupach wiekowych. Badania te zostaną uzupełnione badaniami opinii wyrażanych na temat seniorów w Internecie. Temat jest o tyle ważny, że okres senioralny z jednej strony jest czasem ogromnego rozwoju, jednak z drugiej bywa czasem chorób i ograniczeń. Może budzić to lęk i zaprzeczanie upływającemu czasowi, szczególnie w grupie młodszych osób. Prezentowane badania sondażowe mają na celu weryfikację tej tezy.

W analizach zostaną wykorzystane metody statystyczne w celu porównania oceniania obrazu seniorów u osób młodych (20 osób), w średnim wieku (20 osób) oraz samych seniorów (20 osób). Te analizy będą uzupełnione jakościowymi badaniami opinii dotyczących starości wyrażanych w niektórych komentarzach zamieszczanych na forach internetowych.

Percepcja starości przez osoby w różnym wieku - wybrane rezultaty badań

Wystąpienie dotyczy problemu obrazu osób starych, procesu starzenia się i starości w percepcji dzieci, młodzieży, młodych dorosłych oraz osób w średnim i późnym wieku. Zostanie zwrócona uwaga na różnice międzypokoleniowe na tle funkcjonujących w społeczeństwie stereotypów dotyczących starszego wieku oraz zjawiska ageizmu. Wprawdzie dostępne dane były w odmienny sposób gromadzone i analizowane, a także przyświecały im różne cele badawcze, to jednak, na ich podstawie można dostrzec przemiany w opisie treściowym starszego wieku oraz w postawach społecznych prezentowanych wobec procesu starzenia się i starości. Ponadto wykazana została nie tylko rola grupy wiekowej dla percepcji wieku senioralnego, ale także kontekstu, w jakim następował kontakt z przedstawicielami starszego pokolenia. Również ustalono, że coraz częściej starsze osoby w porównaniu z wcześniejszymi pokoleniami wykazują wyższą jakość życia i lepiej funkcjonują w roli osoby w późnej dorosłości, co tworzy warunki do narastania bardziej przychylnego nastawienia ze strony społeczeństwa do tej grupy wiekowej.

mgr Maria Obarska
Uniwersytet Warszawski, Wydział Psychologii
dr Iwona Sikorska
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej

Kryzysowe doświadczenia starości w obrazach filmowych

Zarówno psychologia, jak i kultura podejmują próby odpowiedzi na pytanie o sposoby adaptacji współczesnego człowieka do starości. Pomyślnie przystosowanie do starości możliwe jest między innymi dzięki: mądrości, generatywności i myśleniu dialektycznemu - zjawiskom typowym dla tego okresu życia. Jednak czas starości to również doświadczenie utrat i kryzysów, które mogą obniżyć dobrostan starego człowieka.

Celem wystąpienia jest wykorzystanie przykładów kinematografii polskiej i międzynarodowej do zobrazowania typowych dla okresu starości doświadczeń interpersonalnych (utrata małżonka oraz kryzys związku, konflikty międzypokoleniowe) oraz intrapersonalnych (bilans życiowy, doświadczenie choroby, przejście na emeryturę). Obrazy starości przedstawione w filmach zostaną zinterpretowane w świetle psychodynamicznych teorii adaptacji do starości. Przywołanymi koncepcjami będą teoria gerotranscendencji autorstwa Larsa Tornstama, zaliczana do teorii fenomenologicznych, teoria rozwoju psychospołecznego poprzez pokonywanie kryzysów normatywnych Erika Eriksona oraz teoria konfliktów w starości George'a Pecka. Filmami stanowiącymi materiał do analizy są m.in.: "Miłość" Michaela Haneke (2012), "Ojciec" Floriana Zeller (2021); "Praktykant" Nancy Meyers (2015); "Pora umierać" Doroty Kędzierzawskiej, (2007); "Wielkie Piękno" Paolo Sorrentino (2013), "Życie jako śmiertelna choroba przenoszona drogą płciową" Krzysztofa Zanussiego (2000); "Trzy kolory: Czerwony" Krzysztofa Kieślowskiego (1994); "Weekend ostatniej szansy" Rogera Michell (2013).

Analiza materiału filmowego w kontekście teorii psychologicznych pokazuje, że starość jest "żywym" rozwojowo okresem życia człowieka. Człowiek staje w obliczu różnorodnych kryzysów, których rozwiązanie jest zależne od wcześniejszych etapów rozwoju, a także od aktualnej sytuacji psychiczno-społecznej jednostki.

Współczesna starość jako wyzwanie psychologii

Psychologia starzenia się jest dziedziną, która koncentruje się na badaniu procesów psychologicznych i społecznych, które zachodzą w człowieku z wiekiem w ciągle zmieniającej się rzeczywistości. Starzenie się jest nieodłączną częścią ludzkiego życia i dotyczy wszystkich jednostek, niezależnie od kultury, płci czy statusu społecznego. Ukazanie procesu starzenia się z perspektywy psychologii jest istotne zarówno dla osób starszych, jak i dla społeczeństwa jako całości, aby promować zdrowie psychiczne i dobre funkcjonowanie w starszych latach.

Proces starzenia się jest wieloaspektowy i obejmuje zarówno zmiany biologiczne, jak i psychospołeczne. Z jednej strony, starzenie się wiąże się ze spadkiem fizycznej sprawności, występowaniem chorób przewlekłych i zmianami w funkcjonowaniu mózgu. Z drugiej strony, proces starzenia się niesie ze sobą wyzwania emocjonalne i społeczne, takie jak utrata bliskich, zmiana statusu społecznego i znaczenia w społeczeństwie, czy adaptacja do nowych ról i życiowych wyzwań. Niniejsza praca ma na celu zgłębienie psychologii starzenia się, zbadanie kluczowych aspektów i problemów związanych z tym procesem oraz przedstawienie istotności tej dziedziny dla jednostek i społeczeństwa. Przedstawione zostaną również istniejące teorie i modele dotyczące starzenia się oraz omówione metody badawcze stosowane w dziedzinie psychologii starzenia się.

Praca ta ma na celu zwiększenie naszej wiedzy na temat psychologicznych aspektów starzenia się i dostarczenie podstaw do dalszych badań i opracowywania interwencji mających na celu poprawę jakości życia osób starszych.

SYMPOZJUM B

Różnorodne poznawcze możliwości seniora

dr Ewa Zawadzka

Katedra Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii, Instytut Psychologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

dr Łucja Domańska

Katedra Psychologii Klinicznej i Neuropsychologii, Instytut Psychologii, Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Wybrane funkcje wykonawcze jako zasoby w uczeniu się wzrokowym osób w średniej i późnej dorosłości

Wiele badań analizuje proces poznawczego starzenia się w rozumieniu pogorszenia i postępujących strat w funkcjonowaniu poznawczym. Wcześniejsze dane sugerują powiązanie między starzeniem się a zmianami poznawczymi mediowanymi przez funkcje wykonawcze, niemniej jednak specyfika ich wzajemnych relacji nie jest w pełni wyjaśniona. W świetle neuropoznawczych modeli starzenia się realizacja złożonych zadań uczenia się może być związana z zaangażowaniem strategii kompensacyjnych budowanych na bazie funkcji wykonawczych.

Celem przeprowadzonych badań było porównanie specyfiki funkcjonowania wykonawczego (w zakresie szybkości przetwarzania, elastyczności poznawczej, produktywności, kontroli) i uczenia się wzrokowego w kolejnych dekadach drugiej połowy życia człowieka oraz oszacowanie wpływu wybranych aspektów funkcji wykonawczych na uczenie się materiału wzrokowo-przestrzennego. Przebadano łącznie 102 osoby, które utworzyły trzy grupy wiekowe: 51-60, 61-70, 71-80. Do oceny wybranych aspektów funkcji wykonawczych zastosowano Kolorowy Test Połączeń (CTT-1, CTT-2), Test Płynności Figuralnej Ruffa (RFFT), natomiast do oszacowania możliwości uczenia się wzrokowo-przestrzennego wykorzystano Niewerbalny Test Uczenia się i Pamięci (DCS-II).

Wyniki badań wykazały istotny wpływ szybkości przetwarzania poznawczego na wykonanie zadań uczenia się materiału wzrokowo-przestrzennego we wszystkich badanych grupach wiekowych. Najsilniejszy wpływ ujawniono wśród najstarszych badanych w zakresie takich aspektów funkcji wykonawczych jak: kontrola, elastyczność poznawcza, produktywność, pomimo że osoby te wykazywały najwięcej trudności w zakresie funkcjonowania wykonawczego w porównaniu do młodszych uczestników badania.

dr Wojciech Gulin
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy
dr hab. Barbara Ciżkowicz, prof. UKW
Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Mediatory relacji między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem w późnej dorosłości

Według P. Zimbardo i J. Boyda, wymiary perspektywy czasowej, łącząc się z poszczególnymi obszarami funkcjonowania człowieka, pełnią ważną rolę w kształtowaniu dobrostanu. W literaturze przedmiotu podkreślana jest potrzeba poznawania uwarunkowanych temporalnie psychologicznych mechanizmów kształtujących dobrostan człowieka.

Celem podjętych badań było określenie mediacyjnej roli zmiennych, takich jak: poczucie samotności, aktywność, styl radzenia sobie ze stresem oraz subiektywny stan zdrowia w relacji między perspektywą czasową a subiektywnym dobrostanem w późnej dorosłości. Każda z wymienionych zmiennych pośredniczących jest z jednej strony uwarunkowana właściwościami perspektywy czasowej, z drugiej zaś łączy się z dobrostanem. Według najlepszej wiedzy, nie były prowadzone badania, w których sprawdzano mediacyjną rolę przyjętych w opracowaniu zmiennych. Przebadano $N = 363$ osoby w wieku 60–75 lat ($M = 66$; $SD = 4,98$). Zastosowano Kwestionariusz perspektywy czasowej Zimbardo, Skalę satysfakcji z życia, Skalę pozytywnych i negatywnych doświadczeń, Skalę samotności de Jong Gierveld, Skalę aktywności osób starszych własnej konstrukcji, Kwestionariusz radzenia sobie w sytuacjach stresowych oraz Skalę subiektywnego stanu zdrowia. Hipotezy weryfikowano na podstawie wyników analizy mediacji.

Uwzględnione zmienne, takie jak: poczucie samotności, aktywność, styl radzenia sobie ze stresem oraz subiektywny stan zdrowia są mediatorami relacji między określonymi wymiarami perspektywy czasowej a subiektywnym dobrostanem osób starszych. Najczęściej istotną rolę mediacyjną pełnił subiektywny stan zdrowia. Wyniki są ważne zarówno z punktu widzenia teoretycznego, jak i praktycznego. Właściwości perspektywy czasowej można zmieniać. Osłabianie dezadaptacyjnych wymiarów temporalnych i wzmacnianie tych adaptacyjnych powinno wiązać się pozytywnie z funkcjonowaniem i subiektywnym dobrostanem osób starszych.

Jak starzeje się głos?

Głos to marka osobista każdego człowieka. Identyfikuje nas, wyróżnia i bezczelnie zdradza emocje, które miały zostać zatajone. Głos to pierwsza aktywność dziecka po przyjściu na świat, a dźwięk ostatniego wdechu kończy życie. Rozpoczyna życie z głośnym impetem, a kończy milczącym szeptem.

Czy głos milknie z wiekiem? Jak starzeje się głos? Gdzie w czasach kultu młodości jest miejsce na dbanie o głos? Czy ludzie mają świadomość istnienia tej formy starzenia? Formy, która zdradza, tak ochoczo współcześnie ukrywany, wiek biologiczny? Co zrobić by odmłodzić głos? Ciało można kształtować, skórę naciągać, włosy przeszczepiać i koloryzować. A co z głosem?

Wiele pytań, na które postaram się odpowiedzieć podczas mojego referatu, prezentując przede wszystkim rozważania teoretyczne, przywołując przy tym dane liczbowe, statystyki, definicje, pojęcia, prawa. Zostaną zestawione różne stanowiska w omawianym temacie i wskazane kierunki badań.

dr Małgorzata Paplińska

Akademia Pedagogiki Specjalnej w Warszawie

Centralna Przychodnia Rehabilitacyjno-Lecznicza Polskiego Związku Niewidomych

Słabowidzący senior w gabinecie rehabilitanta wzroku – kontrasty, olśnienia, moce i niemoce spotkania

Niepełnosprawność sensoryczna, w tym niepełnosprawność wzroku jest drugą (po ruchowej) przyczyną niepełnosprawności wśród osób starszych. Częstość jej występowania rośnie wraz z wiekiem. Według WHO ponad 80% osób słabowidzących to osoby po 50 r.ż. Na przykładzie doświadczeń w pracy z osobami słabowidzącymi – pacjentami Centralnej Przychodni Rehabilitacyjno-Lecznicznej PZN, zostaną omówione potrzeby, oczekiwania w zakresie poprawy funkcjonowania wzrokowego oraz możliwości wsparcia seniorów. Biopsychospołeczne podejście do pacjenta pozwala spojrzeć na jego problemy holistycznie z kilku perspektyw: biologicznej, psychologicznej i społecznej (Motyka, 2011).

Zawarte w tytule wystąpienia kontrasty, olśnienia i moce rozpatrywane będą w dwóch ujęciach. W znaczeniu dosłownym – obniżona wrażliwość na kontrast, odbłaski i olśnienia to obok obniżonej ostrości wzroku i ubytków w polu widzenia jedne z następstw funkcjonalnych schorzeń wzroku. Z drugiej strony, kontrasty w możliwościach i oczekiwaniach starszych osób z niepełnosprawnością wzroku, które wynikają nie tylko ze schorzenia, ale są również zależne od czynników społecznych, ekonomicznych i środowiskowych.

Moc spotkania w sensie dosłownym (nawiązując do mocy soczewek), oznacza dobór pomocy optycznych ułatwiających widzenie (gdy zwykle okulary korekcyjne nie pomagają) oraz trening prawidłowego z nich korzystania. Każda wizyta słabowidzącego seniora w gabinecie rehabilitanta wzroku jest przede wszystkim spotkaniem. Odbywa się ono „pomiędzy konkretnymi osobami i ma moc osobotwórczą, wzbudzania do autoaktywności i jako takie wyzwala wewnętrzne dynamizmy rozwojowe człowieka” (Pałka-Pilecka, 2019, s. 144).

Słabowidzący seniorzy to często osoby podwójnie wykluczone — z racji niepełnosprawności i wieku, czasami o niskim kapitale społecznym, kulturowym i rodzinnym. Zawarte w tytule „niemoce” odnoszą się zarówno do trudności w kontakcie interpersonalnym, jak i ograniczeń w obszarze oferowanego wsparcia.

SYMPOZJUM C

Senior w bliższych i dalszych podsystemach współczesnego społeczeństwa

dr hab. Elżbieta Napora

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie, Wydział Nauk Społecznych, Katedra Psychologii

Bliskość i częstość kontaktu z wnukami jako wyznacznik parentyfikacji dziadków w rodzinie dorosłego dziecka

Celem badań jest uchwycenie związków pomiędzy bliskością i częstością kontaktu z wnukami, w zależności od siły prężności psychicznej badanych dziadków. Wyniki zgromadzone z próby 81 badanych osób za pomocą Skali Prężności Psychicznej oraz autorskiej skali Bliskość – Częstość Kontaktów z Wnukami, pozwolą ustosunkować się do problemu badawczego, czy zachodzą związki pomiędzy wymiarami prężności psychicznej dziadków, a ich bliskością oraz częstością kontaktów z wnukami. Oczekuje się, iż dziadkowie o wyższej prężności znacząco mniej przejawiają bliskości i częstości w kontaktach z wnukami, w porównaniu do dziadków o niższej prężności psychicznej.

Wstępne analizy wyników sygnalizują, że wymiary prężności psychicznej, takie jak Kompetencje osobiste, Oddziaływanie duchowości, Wiara we własne instynkty i Tolerancja negatywnego afektu wykazują pozytywne związki z bliskością oraz częstością kontaktów z wnukami. Natomiast wymiary prężności psychicznej Kontrola oraz Akceptacja zmian i Bezpieczne relacje z innymi ujawniają negatywne związki z bliskością z wnukami.

Wyniki mogą stanowić początek dyskusji nad zagadnieniem parentyfikacji dziadków, pojęcia identyfikowanego z psychologią kliniczną dziecka.

Mentoring w relacji pomiędzy dziadkami i wnukami wkraczającymi w dorosłość

Obecnie prawdopodobieństwo, że młody dorosły ma przynajmniej jednego żyjącego dziadka/jedną żyjącą babcie, jest większe niż kiedykolwiek w historii. Współcześni dziadkowie mają mniej wnuków, co wiąże się z większymi możliwościami budowania i utrzymywania intensywnych relacji, począwszy od dzieciństwa wnuków aż do ich dorosłości. Relacje pomiędzy dziadkami i wnukami mają istotne znaczenie w systemie rodzinnym dla obu pokoleń. Wciąż mniej wiadomo na temat znaczenia tej relacji międzypokoleniowej w okresie wchodzenia wnuków w dorosłość.

Dziadkowie i babcie odgrywają różne role w życiu swoich wnuków; między innymi mogą być naturalnymi mentorami. Celem wystąpienia jest ukazanie modelu relacji mentorskich autorstwa Rhodes w odniesieniu do diady dziadek/babcia-wnuk/wnuczka, w oparciu o przegląd dotychczasowych badań. Zgodnie z konceptualizacją mentoringu opracowaną przez Rhodes, bliskie i trwałe relacje mentorskie wpływają na pozytywne funkcjonowanie młodych ludzi poprzez rozwój społeczno-emocjonalny, poznawczy i tożsamości. Nawiązując do teorii rozwoju psychospołecznego Eriksona relacja ta może mieć także znaczenie dla generatywności dziadków.

Czynniki wpływające na akceptację przez młodych dorosłych porad życiowych pokolenia ich dziadków

Jak młodzi dorośli spostrzegają i jak reagują na „dobre rady” ze strony babci lub dziadka? Badanie było eksperymentem z pomiarem zmiennych jakościowych i ilościowych. Manipulacja oparta była na oryginalnych, zebranych we wcześniejszym projekcie, wypowiedziach seniorów. Były to listy od babci (dla kobiet) lub od dziadka (dla mężczyzn) na temat miłości. Grupy różniły się trybem listu (narracja – argumentacja), podawaniem przykładów w narracji (pozytywnym – negatywnym), typem uzasadnień w argumentacji (egocentryczne – altruistyczne).

W eksperymencie wzięło udział 430 kobiet i 438 mężczyzn (łącznie 868 osób) w wieku 17 – 20 lat. Główną zmienną zależną była pisemna „odpowiedź na list” przeanalizowana jakościowo i pod względem frekwencji oraz ocena otrzymanego „listu” na kilku skalach. Kontrolowano ponadto: sytuację rodzinną uczestników, zamieszkiwanie i relację z własnymi dziadkami, wartości (skala Schwartza) i genogram.

Kategorie wyindukowane z „odpowiedzi na list”, a dotyczące ustosunkowania do porad to: akceptacja radzenia i wdzięczność (438 osób), sam decyduję (48 osób), czas się zmieniły – porady nieaktualne (48 osób), chcę popełniać własne błędy (34 osoby), szkoda, że nie wiedziałem tego wcześniej (24 osoby), to wszystko wiedziałem sam (19 osób), nie potrzebuję niczyich porad (19 osób), mam inne autorytety (5 osób).

Zależności od trybu moderują następujące zmienne: poszczególne skale w kwestionariuszu wartości, genogram oraz relacja z dziadkiem – ojcem ojca. Zależność od rodzaju przykładu, oprócz wartości, od czasu zamieszkiwania wspólnie z dziadkami. Zależności od rodzaju uzasadnień są moderowane, oprócz wartości, przez zamieszkiwanie z dziadkami i relację z dziadkiem – ojcem matki. Analizowane zagadnienie jest ważne ze względu na określenie warunków dobrego kontaktu tych dwóch pokoleń (w aspekcie teoretycznym i praktycznym).

**Miejsce i rola osób starszych we współczesnym społeczeństwie na przykładzie komunikatów
w otwartej przestrzeni publicznej miasta Warszawy**

Głównym celem badania było zidentyfikowanie i określenie miejsca oraz roli społecznej, jaką pełnią osoby starsze we współczesnym społeczeństwie na podstawie wizerunku osób starszych prezentowanego w wielkomiejskiej otwartej i półotwartej przestrzeni publicznej. Prezentowane wyniki są częścią większego projektu badawczego realizowanego w ramach Narodowego Centrum Nauki, który dotyczy językowej i wizualnej reprezentacji populacji seniorów w Polsce i Niemczech w przestrzeni publicznej.

Badanie, prowadzone z perspektywy komunikologicznej, opiera się na analizie ilościowej i jakościowej komunikatów, w tym marketingowych, dostępnych w stolicy Polski w roku 2023. Wyniki badania pozwalają ustalić, czy prezentowany wizerunek osób starszych, który jest konstruktem społecznym i kulturowym, wzmacnia ich stereotypowy wizerunek czy może kreuje nowy, bardziej aktualny i dostosowany do obecnej sytuacji demograficznej Polski.

SYMPOZJUM D

Adaptacja do starości

mgr Daniel Zając

Szkoła Doktorska Nauk Społecznych, Wydział Psychologii i Kognitywistyki, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Przystosowanie do starości - przegląd, systematyzacja i analiza porównawcza wybranych ujęć

Pomimo bogatej literatury i różnorodności ujęć teoretycznych, przystosowanie do starości stanowi konstrukt ulotny definicyjnie. W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat psychologowie i gerontolodzy zaproponowali kilkadziesiąt teorii oraz koncepcji, zakorzenionych w odmiennych nurtach badawczych. Wśród najpopularniejszych wskazać należy te określające przystosowanie z perspektywy teorii starzenia się, kładące nacisk na mechanizm wyłączenia się osoby starszej z życia społecznego lub podtrzymywania przez nią aktywności. Inne, osadzone w tradycji psychologii rozwoju w cyklu życia, podkreślają znaczenie zasobów osiągniętych na wcześniejszych etapach jako kluczowych z perspektywy procesu przystosowania. Podejmowano również próby określenia mechanizmów przystosowania, a część badaczy wskazywała na znaczenie osobowości, z której wynikają odmienne style funkcjonowania w wieku starszym. Wreszcie wymienić należy te teorie, które określają kryteria, po których rozpoznać należy pomyślne (bądź nie) przystosowanie do starości.

Mnogość ujęć teoretycznych odzwierciedla znaczną heterogeniczność grupy, którą starają się opisywać, wciąż jednak w mocy pozostają zarzuty o nadmierną generalizację oraz niewystarczający opis czynników determinujących i warunkujących przystosowanie do starości. W ramach wystąpienia zaprezentowany zostanie przegląd wybranych koncepcji przystosowania do starości i propozycja ich systematyzacji, a także wskazane będą punkty wspólne między różnymi ujęciami oraz kluczowe różnice. Przedstawione zostaną implikacje teoretyczne i praktyczne aktualnego statusu konstruktów oraz możliwe kierunki dla przyszłych badań.

Gerontologia behawioralna i jej wykorzystanie w radzeniu sobie z trudnościami związanymi z zaawansowanym wiekiem

Gerontologia behawioralna odnosi się do wykorzystania stosowanej analizy zachowania w pomocy ludziom starszym w radzeniu sobie z trudnościami związanymi z wiekiem oraz wsparciem placówek świadczących usługi dla osób starszych i ich pracowników. Techniki behawioralne są przydatne w rozwiązywaniu takich problemów jak zmiana dotychczasowych nawykowych sposobów wykonywania rutynowych czynności, nauka nowych wzorów funkcjonowania, radzenie sobie z malejącymi możliwościami fizycznymi, promowanie zachowań zdrowotnych, radzenie sobie z problemami wynikającymi z demencji, radzenie sobie z niepokojem i obawami, nawiązywanie nowych interakcji czy radzenie sobie z zachowaniami zakłócającymi występującymi w domach opieki.

Do tematów głównego nurtu badań w obszarze gerontologii należą zdrowie i dieta, spożywanie odpowiedniej ilości płynów, przyjęcie do placówek medycznych z powodu ostrych problemów zdrowotnych, trudności w poruszaniu się i wykonywaniu codziennych trudności, minimalizowanie ograniczeń oraz zwiększanie ogólnego poziomu aktywności. Celem referatu jest przybliżenie gerontologii behawioralnej, przedstawienie jej głównych obszarów badawczych w zakresie badań podstawowych i aplikacyjnych, prezentacja dotychczasowych osiągnięć oraz prezentacja szans i możliwości jakie wiążą się z wykorzystaniem dorobku tego działu psychologii.

Związek poczucia koherencji i aktywności prozdrowotnej u kobiet w wieku emerytalnym

Aktywność jest to charakterystyczny stan i podstawowa cecha każdego organizmu. O kierunku i natężeniu aktywności decyduje sytuacja jednostki, którą określa jej stan wewnętrzny i stan otoczenia. Dane zdarzenie może wywołać aktywność lub nie. Wskazuje to na istnienie u każdej z osób czynnika selektywności. Jak wskazuje Maruszewski (2023) „uwaga selekcjonuje także informacje docierające z naszego wnętrza, a funkcjonowanie bezrefleksyjne może prowadzić do nudy, pochtłaniać energię.” Czynnikiem sterującym ludzkim zachowaniem jest stan potrzeby czyli braku lub nadmiaru czegoś (Maslow 1964, 1986), czego zaspokojenie może doprowadzić do przywrócenia równowagi. Poczuciem koherencji Antonovsky (2005) określa globalną orientację życiową, gdzie człowiek w określonym stopniu ma poczucie zrozumiałości sytuacji, wymogi środowiska przyjmuje jako wyzwania warte podejmowania wysiłku.

Badaniami objęto 51 kobiet w wieku emerytalnym uczestniczących w zajęciach Uniwersytetu Trzeciego Wieku i 50 kobiet, które nie uczestniczą w zajęciach UTW. Wieloczynnikowa regresja logistyczna wskazała dwa niezależne czynniki różnicujące najsilniej grupę UTW i bez UTW. Są to Zachowania profilaktyczne ($p=0,009$; $OR=1,559$) i Poczucie Zaradności ($p=0,010$; $OR=1,143$). Oznacza to, że słuchaczki UTW charakteryzuje styl życia zorientowany na postawę prozdrowotną oraz tzw. „mądrość życiowa”, jaka zawiera się w koncepcji Antonovsky'ego (1995).

Wyniki przeprowadzonych badań wskazują na korzyści aktywnego sposobu spędzania czasu. Jak się wydaje, dobrym pojęciem wyjaśniającym sytuację ludzi starszych i ich zdolności przystosowania jest pojęcie inteligencji skryzalizowanej.

mgr Aleksandra Banach
Uniwersytet Łódzki
dr hab. Katarzyna Wałęcka-Matyja, prof. UŁ
Uniwersytet Łódzki

Opracowanie i wstępna walidacja Skali Relacji Opieki

Zmiany demograficzne dokonujące się w Europie i na całym świecie mają wpływ na obserwowane współcześnie zjawisko starzenia się społeczeństw. Sytuacja ta wiąże się z koniecznością zapewnienia opieki najstarszym pokoleniom. Zagadnienie opieki rodzinnej jest stosunkowo słabo rozpoznane przez badaczy nauk społecznych, w tym familiologów. Zwraca się uwagę, że jedno z kluczowych utrudnień eksplorowania relacji opieki w starzejącym się społeczeństwie stanowi niedostatek psychologicznych narzędzi badawczych umożliwiających jednoczesny pomiar wielu aspektów funkcjonowania środowiska rodzinnego. Podkreśla się, że dostępne narzędzia w większym zakresie koncentrują się na określeniu instrumentalnego wsparcia, bez uwzględnienia w relacji opieki wymiaru emocjonalnego, który jest uznawany za kluczowy dla relacji pomiędzy opiekunem i podopiecznym.

Poszukując możliwości oszacowania nasilenia relacji opieki oraz określenia typów opieki nad starzejącymi się rodzicami we współczesnych polskich systemach rodzinnych podjęto działania zmierzające do opracowania narzędzia psychologicznego – Skali Relacji Opieki (SRO). Celem wystąpienia jest przedstawienie właściwości psychometrycznych narzędzia oraz wskazanie możliwości wykorzystania SRO w badaniach psychologicznych.

Skala Relacji Opieki (SRO) jest wiarygodnym i trafnym narzędziem do pomiaru psychologicznych aspektów relacji opieki świadczonej przez dorosłe dzieci starzejącym się rodzicom. W wyniku przeprowadzonych analiz wykazano, że SRO pozwala na dokonanie pomiaru relacji opieki na wymiarze ogólnym oraz na dwóch wymiarach opieki, tj. afektywnym i instrumentalnym. Rezultaty przeprowadzonych analiz dają podstawy do stosowania SRO w badaniach naukowych.

SYMPOZJUM E

Potrzeba bliskości i sens życia w późnej dorosłości

dr hab. Grażyna Mendecka

Akademia Górnośląska im. Wojciecha Korfańskiego w Katowicach, Katedra Psychologii

Antycypacja starości przez wybitne kobiety motywem zaspokojenia potrzeby bliskości w średniej dorosłości

Wybitne kobiety decydując się w średniej dorosłości na związek małżeński bądź partnerski dowodzą, że to zadanie rozwojowe można zrealizować nie tylko we wczesnej dorosłości. Człowiek będąc bytem teleologicznym (Jung) wyznacza sobie cele życiowe (Adler) i dzięki antycypacji może je realizować (Bandura). Wiążąca się z małżeństwem miłość erotyczna (Sternberg) umożliwia przewyższanie osamotnienia (Fromm), które jest szczególnie dotkliwie odczuwane w starości. Znalezienie życiowego partnera może jednostkę ustrzec przed tym faktem. Analiza biografii pięciu wybitnych kobiet (Christie, Duncan, Łempicka, Roosevelt, Zapolska) wskazuje motywy zawarcia związku, zaangażowanie w jego utrzymanie, warunki osiągnięcia celu, którym była trwałość związku i przyczyny jego rozpadu.

Analiza wykazała, z czego kobiety te musiały zrezygnować dla utrzymania trwałości związku. Tylko Agacie Christie i Tamarze Łempickiej udało się stworzyć stały związek. Ich więź małżeńską budowała przyjaźń, zaufanie i zaangażowanie. Małżeństwo Izadory Duncan rozpadło się z powodu różnic kulturowych i alkoholizmu męża, chorowitej i niestabilnej emocjonalnie Gabrieli Zapolskiej mimo błagań i usiłowania ratowania związku nie udało się zatrzymać męża z powodu braku zaufania, zazdrości i nie aprobowania przez niego swobody jej bycia. Eleonor Roosevelt udało się do końca zatrzymać przy sobie partnera żonatego z inną tylko dzięki temu, że otrzymywał od niej hojne gratyfikacje, za które nie potrafił się zrewanżować serdecznością, czułością, a nawet szacunkiem. Podziwiane, darzone uwielbieniem tłumów wybitne kobiety nie potrafiły zbudować trwałej więzi z jednym partnerem i w ten sposób uchronić się przed osamotnieniem w starości.

dr Katarzyna Skąłacka
Uniwersytet Opolski
dr Magdalena Piejko-Płonka
Uniwersytet Opolski
dr Gabriela Gore-Gorszewska
Uniwersytet Jagielloński

„Bycie” atrakcyjnym jako bilet wstępu do grupy – rola atrakcyjności w wieku podeszłym

W oparciu o dane jakościowe z dziewięciu wywiadów zogniskowanych, w których wzięło w sumie udział 45 osób w wieku powyżej 60 lat, analizowaliśmy jakie znaczenie ma atrakcyjność w tej grupie wiekowej. Przeprowadzone analizy pozwoliły nam postawić przypuszczenie, że istniejące społeczne ramy starzenia się wiążą się mocno z poczuciem lęku przed odrzuceniem przez grupę. Sam sposób rozumienia atrakcyjności w wieku podeszłym sprowadza się nie tyle do wyglądu ciała, ile do utrzymywania czynności higienicznych z nim związanych (np. czyste ręce, uczesane włosy), ale również do aspektów behawioralnych (np. eleganckie zachowanie, poczucie humoru). Atrakcyjna osoba to taka osoba, która mimo postępującego wieku jest w stanie dbać o siebie, utrzymać samodzielność/sprawność i zachować się zgodnie ze standardami danej grupy.

Wyniki te są zgodne z wcześniejszymi danymi pokazującymi, że osoby starsze zmieniają sposób postrzegania swojego wyglądu, kładąc nacisk na funkcjonalność ciała. Ciało ma być przede wszystkim sprawne. Przeprowadzone analizy pokazały także, że presja na bycie atrakcyjnym nie zmniejsza się z wiekiem, ale przyjmuje nieco inny charakter. Wiąże się ona z jednej strony z zaspokajaniem potrzeby akceptacji (przez grupę), a z drugiej z poczuciem satysfakcji, że nadal można utrzymać relacje z innymi oraz ich zainteresowanie. Otrzymane dane podkreślają złożoność obrazu ciała wśród osób starszych, który obejmuje ocenę stanu własnego/cudzego zdrowia, sprawności fizycznej, ale również atrakcyjnego, akceptowalnego przez grupę wyglądu.

Życie intymne w późnej dorosłości

Przez wieki brakowało wiedzy i rzetelnych badań na temat seksualności człowieka, a niekiedy uważana ona była za coś nieprzyzwoitego. Stan niewiedzy, stereotypy i przesady w tym zakresie wpływają na obecne postrzeganie seksualności seniorów. W społecznie ustabilizowanym obrazie starości pomija się potrzeby seksualne seniorów jako nieważne i niemoralne, co może prowadzić do ich tłumienia przez osoby starsze z powodu lęku przed dezaprobatą. Wzrost świadomości indywidualnej i społecznej pozwala stopniowo zmieniać przekonania o seksualności seniorów.

Literatura dotycząca sfery seksualnej osób w późnej dorosłości jest niejednoznaczna i wskazuje na indywidualne zmiany w tej sferze. U części osób występuje spadek aktywności seksualnej uwarunkowany często pozaseksualnymi kłopotami zdrowotnymi, problemami społecznymi i emocjonalnymi (Cichocka, 2012). Znaczna część ludzi starych kontynuuje aktywność seksualną i potrafi cieszyć się nią do późnych lat życia. W omawianej grupie zdecydowana większość seniorów aktywnych seksualnie jest całkowicie usatysfakcjonowana. Badania pokazują, że najbardziej usatysfakcjonowane wydają się być osoby najstarsze, co stoi w sprzeczności z powszechnym stereotypem. Bardziej usatysfakcjonowani są też seniorzy, którzy uprawiają seks częściej i w sposób różnorodny (Gerymski, Skałacka 2018).

Z badań tych wyłania się zatem obraz osób starszych, które akceptują swoją seksualność i pozostają aktywne seksualnie, mają lepsze samopoczucie, wyższą samoocenę i bardziej satysfakcjonujące układy partnerskie (Leiblum, Rosen, 2005). Pomyślnie starzenie się w sferze seksualności wymaga umiejętnej adaptacji do zmieniających się możliwości osobistych i warunków współżycia. W jesieni życia ważniejsze i satysfakcjonujące staje się skupienie na doświadczeniu intymności i świadome przeżywanie wzajemnego kontaktu z partnerem (Domejko, Dolińska-Zygmunt 2019). Referat zostanie zilustrowany zebranymi przez autorkę przykładowymi wypowiedziami seniorów z badań nad ich seksualnością.

dr Celina Timoszyk-Tomczak
Uniwersytet Szczeciński, Instytut Psychologii
mgr Maria Ligocka
Uniwersytet Szczeciński, Instytut Psychologii

Nastrój a perspektywa poza doczesnością w kontekście stosunku do śmierci

Życie człowieka zanurzone jest w czasie. Treści naszego Ja, naszego myślenia i przeżywania dotyczą nie tylko teraźniejszości, ale zbudowane są na naszych doświadczeniach i nieustannie kreowane na podstawie naszych wyobrażeń o przyszłości. W przyszłą perspektywę czasową możemy wychodzić nie tylko w ramach wyobrażeń o sobie w najbliższym czasie, poprzez planowanie naszych działań i przewidywanie skutków, ale także szerzej – wychodząc poza granice czasu naszego życia.

Za cel przedstawionych badań postawiono sobie pytanie, czy w grupie osób starszych obniżony nastrój związany jest z przyjmowaniem innego sposobu myślenia o przyszłości poza doczesnością? Założono, że obniżony nastrój może zmienić relację między stosunkiem do śmierci a przyszłą perspektywę czasową zarówno transcendentną – która związana jest z przedłużeniem osobistej przyszłości i budowania wizji siebie po śmierci, np. zbawienia czy spotkania z bliskimi, a także transcendentalną – która obejmuje wykraczające poza własne Ja holistyczne myślenie o przyszłości świata i pokoleń.

W przedstawionym badaniu został zmierzony stosunek osób starszych do śmierci, perspektywa czasowa ze szczególnym uwzględnieniem przyszłości (lęku przed przyszłością oraz perspektywy transcendentnej i transcendentalnej) oraz nastrój. Badanie pozwoliło zaobserwować wzajemne powiązania między zmiennymi a także zaobserwować szczególny charakter tych związków w grupie mężczyzn.

ABSTRAKTY WYSTĄPIEŃ W SESJI POSTEROWEJ

dr Łucja Domańska

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Psychologii, Katedra Psychologii klinicznej i Neuropsychologii

dr Ewa Zawadzka

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, Instytut Psychologii, Katedra Psychologii klinicznej i Neuropsychologii

Samoregulacja a depresyjność i poczucie straty u opiekunów osób z demencją korzystających z dziennych form instytucjonalnego wsparcia

Wysiłek wkładany w opiekę nad osobami doświadczającymi demencji może prowadzić do negatywnych następstw w zakresie zdrowia i funkcjonowania psychicznego opiekunów, wśród których do najczęściej wymienianych należą objawy depresji. Do pogorszenia kondycji emocjonalnej sprawujących opiekę członków rodziny przyczyniają się obiektywne stresory związane z opieką, takie jak: głębokość deficytów poznawczych chorego, jego problemów behawioralnych w tym w realizacji codziennej aktywności, ogólna niewydolność w działaniu. Jednym z czynników chroniących opiekuna przed pogorszeniem kondycji psychicznej może być zdolność samoregulacji definiowana w kategoriach emocjonalnych i poznawczych zasobów jednostki.

Celem niniejszych badań było porównanie samoregulacji oraz różnych wymiarów depresyjności opiekunów osób bliskich z demencją, które korzystają z dziennych domów pobytu oraz osób niebędących opiekunami oraz oszacowanie związku między samoregulacją a różnymi wymiarami depresyjności i poczucia straty u opiekunów osób bliskich z demencją korzystających z instytucjonalnej formy wsparcia. W badaniu uczestniczyło łącznie 59 osób, w tym 27 opiekunów. Do oceny stanu emocjonalnego i zdolności do samoregulacji wykorzystano Kwestionariusz do Pomiaru Depresji (KPD) oraz Kwestionariusz Poczucia Straty Opiekunów (MM-CGI-50).

Samoregulacja koreluje ujemnie z ogólnym wskaźnikiem negatywnych stanów emocjonalnych przeżywanych w związku z opieką nad bliskim z demencją. Wydaje się zatem, że ma znaczenie ochronne przed doświadczaniem niektórych negatywnych stanów emocjonalnych. Pomimo otrzymywania instytucjonalnego wsparcia w sprawowaniu opieki nad bliskim z demencją i możliwości realizacji swoich potrzeb w czasie jego pobytu w dziennym domu pomocy społecznej, rodzinnej opiekunowie doświadczają większego nasilenia objawów depresyjnych niż osoby niesprawujące takiej opieki.

dr Paulina Rosińska
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Instytut Psychologii
mgr Lena Detmer
Dom Pomocy Społecznej "Syrena" w Warszawie

Jesień życia w warunkach opieki instytucjonalnej – charakterystyka oddziaływań psychologicznych świadczonych seniorom w domach pomocy społecznej

Dynamiczny przyrost liczby osób dożywających sędziwego wieku w społeczeństwie, nieuchronnie wiąże się z rosnącym zapotrzebowaniem na świadczenia opieki długoterminowej. Domy pomocy społecznej w Polsce stanowią najpowszechniejszy rodzaj instytucji udzielających wsparcia w formie stacjonarnej. Rola opieki psychologicznej w tego typu placówkach dotychczas była umniejszana, jednak zwiększająca się świadomość społeczna dotycząca zdrowia psychicznego oraz implikacje z badań empirycznych wskazują, iż oddziaływania psychologiczne mogą znacząco wpływać na poprawę dobrostanu mieszkańców.

Na posterze zostaną zaprezentowane różne formy pracy psychologa w domu pomocy społecznej na przykładzie działań podejmowanych w DPS „Syrena”. Autorki przedstawią również opis oddziaływań stosowanych w placówkach opiekuńczych poza terenem Polski jako próbę ukazania różnych perspektyw w spojrzeniu na opiekę nad seniorami w warunkach instytucjonalnych. Ponadto na plakacie znajdą się najczęstsze trudności, z jakimi zmagają się mieszkańcy domów pomocy społecznej, wraz z analizą potencjalnych metod psychologicznych, mogących przyczynić się do usprawnienia ich ogólnego funkcjonowania.

Paulina Lesiewicz
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie
dr Kamil Jezierski
Uniwersytet Ignatianum w Krakowie

Rozwój w roli babci dziecka z niepełnosprawnością intelektualną

Obecność dziecka z niepełnosprawnością intelektualną w rodzinie koncentruje uwagę pozostałych członków stymulując ich do ponownego określenia swojej roli wokół specjalnych potrzeb (Liberska, Matuszewska, 2011). Szczególną sytuacją życiową jest posiadanie wnuka z taką diagnozą (Yamashiro, Matsakura, 2014). Na plakacie zostaną przedstawione wyniki badań jakościowych eksplorujących sposoby postrzegania swojej roli jako babci w takiej sytuacji życiowej.

Przeprowadzono dziewięć wpółustrukturyzowanych wywiadów z kobietami w wieku 57 - 80 lat, które posiadały wnuka/wnuczkę z diagnozą niepełnosprawności intelektualnej w stopniu lekkim lub umiarkowanym. Analiza przy użyciu Interpretacyjnej Analizy Fenomenologicznej wykazała, że rola babci była istotnym zaangażowaniem życiowym. W otrzymanym materiale uwidoczniło się znaczenie aktywnego wspierania w różnych sferach rozwoju wnuka z niepełnosprawnością, w tym usamodzielniania, ale też przekazu wartości i mądrości. Badane kobiety określały specyfikę własnej roli odróżniając ją od innych osób w rodzinie, ukazywały ją jako źródło pozytywnej samooceny i poczucia sensu, a także jako prowokowanie zmiany nawyków. Dla badanych duże znaczenie miało również dawanie wsparcia całej rodzinie w tej sytuacji.

Wyniki dyskutuje się w kontekście konstruktu generatywności rozumianej jako troska o kolejne pokolenie (Erikson, 1986). Troska o wnuki z niepełnosprawnością stanowiła istotną wartość życiową, co wpisuje się w tezę F. Villara (2012), mówiącą, że generatywność może być istotnym obszarem rozwoju nie tylko w średniej, ale też i w późnej dorosłości.

Karolina Gryń
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
Natalia Kasperkovicz
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
Darya Tatarnikava
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
dr Bogusława Bober-Płonka
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
dr Iwona Sikorska
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej

Subiektywny dobrostan a treningi funkcji poznawczych u Studentów Jagiellońskiego Uniwersytetu Trzeciego Wieku (JUTW)

Jednym z głównych kryteriów zdrowego starzenia się (ang. *healthy ageing*) jest długotrwałe utrzymywanie sprawności psychicznej. Dlatego też w ostatnich latach popularność zyskały treningi poznawcze, których efektywność, jak pokazuje przeprowadzona przez Basaka i współpracowników metaanaliza (2020), skuteczniejsza jest podczas jednoczesnego trenowania wielu funkcji zamiast jednej. Ponadto, poprzez poprawę w zakresie funkcjonowania poznawczego, interwencje takie mogą wzmacniać dobrostan psychiczny jednostki, zwiększać poczucie sprawności psychicznej, satysfakcję z życia, poczucie szczęścia, samooceny i sprawczości.

Przedstawione na posterze badania prowadzone są w ramach cyklu dedykowanego Studentom JUTW – „Stymulacja intelektualna mózgu – trening poznawczy”. Odbywają się tam cykliczne spotkania (w formie stacjonarnej, jak i zdalnej), podczas których rozwiązywane są różnorodne zadania, opierające się głównie na ćwiczeniu pamięci operacyjnej, uwagi i koncentracji, myślenia dywergencyjnego i konwergencyjnego, zdolności wzrokowo-przestrzennych. Studenci otrzymują również prace do wykonania w domu.

Dotychczas, oprócz części treningów, przeprowadzony został pre-test w grupie eksperymentalnej, kontynuowany on jest także w aktywnej grupie kontrolnej, którą stanowią Studenci Uniwersytetu nieuczestniczący w seminarium.

Oczekuje się, że trening wpłynie na poprawę funkcjonowania poznawczego osób w grupie eksperymentalnej w porównaniu do grupy kontrolnej, co ponadto będzie korelowało pozytywnie z subiektywnym poczuciem dobrostanu osób badanych. Na posterze scharakteryzowana zostanie grupa badawcza, przedstawione wyniki uzyskane na podstawie badań wstępnych, przykłady zadań oraz oczekiwane rezultaty treningu.

Natalia Kasperkowicz
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
Darya Tatarnikava
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
Karolina Gryń
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
dr Bogusława Bober-Płonka
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej
dr Iwona Sikorska
Uniwersytet Jagielloński, Instytut Psychologii Stosowanej

Propozycja treningów myślenia twórczego dla Słuchaczy JUTW w Krakowie

Według danych z raportów statystycznych (np. raport POLSENIOR2, 2021) istotną kwestią w pracy z osobami starszymi jest poprawa jakości ich życia, co jest spójne z koncepcją tzw. zdrowego starzenia się (ang. *healthy ageing*). Jednym z kluczowych elementów wpływających na pomyślne starzenie się jest wysoka sprawność funkcjonowania poznawczego.

W ostatnim czasie rośnie popularność treningów poznawczych, jak i ilość badań sprawdzających wpływ funkcjonowania poznawczego na dobrostan psychospołeczny osób w tych treningach uczestniczących. Stosunkowo mało uwagi jednak w literaturze poświęca się ćwiczeniu myślenia dywergencyjnego, które według wielu badań przynosi zarówno psychospołeczne, jak i fizjologiczne korzyści dla uczestników (Sierpina i Cole, 2004; Phillips, 2007).

Myślenie dywergencyjne to proces poznawczy, który prowadzi do generowania kreatywnych pomysłów poprzez wyszukiwanie wielu możliwych rozwiązań i jest istotnym elementem twórczości. Badania wskazują, że starsze osoby mogą zachować w pewnym stopniu werbalne i wizualne myślenie dywergencyjne, co stanowi istotny element w procesie aktywnego starzenia się (Palmiero i in., 2017). Trening tych umiejętności wydaje się kluczowy dla rozwoju i podtrzymywania wszelkich sprawności mentalnych oraz behawioralnych w codziennym funkcjonowaniu. Aktywność życiowa Seniora w wielu sferach życiowych stanowi podstawę utrzymywania zdrowia psycho-fizycznego i satysfakcjonującego życia pomimo wpływających lat.

Wobec powyższych danych, zaplanowano specyficzny – autorski trening poznawczy dla Słuchaczy JUTW, mający na celu między innymi rozwijanie myślenia dywergencyjnego. Przed rozpoczęciem treningów wykonano pre-test. Przeprowadzono specjalistyczne próby badania funkcji poznawczych, z wykorzystaniem technik neuropsychologicznych oraz autorskich testów. Aktualnie trwają systematyczne treningi, po zakończeniu zostanie przeprowadzony post-test i porównanie poziomu mierzonych sprawności.

Obraz sprawności twórczych Seniorów badanych podczas pre-testów oraz przykłady zadań wykorzystywanych w treningu zostaną przedstawione na posterze.